

Jarkko Tontti

Runoilija kansallisfilosofin kourissa

Jos ystävämme Johan Ludvig Runeberg olisi tiennyt kuinka jälkipolvet ottivat hänen tuotantonsa omaan käyttöönsä ja väänsivät siitä omien pyrkimystensä välineen, hän olisi varmasti kimmastunut. Sukupolvet toisensa jälkeen on pakotettu pönttämään *Vänrikki Stoolin tarinoita* ja tämä nationalistisena pakkopullana syötetty teos vääristää edelleen hänen kirjailijakuvaansa. Erityisen surullista tämä on siksi, että *Vänrikit* ei totisesti ole Runebergin paras teos. Mutta edelleen jopa runodigga-reiden piirissä vain harvat ovat perehtyneet *Hirvenbüh-täjiin* tai Runebergin varhaisiin runoihin, nyt uudelleen suomennettuun *Idylleihin ja epigrammeihin*.

Toinen syy, minkä takia Runebergiä on jo pitkään viroksuttu, on kieli. Kovin harva suomenkielinen pystyy tai haluaa lukea Runebergiä ruotsiksi ja suomennokset ovat olleet pahasti vanhentuneita. Runoilija Risto Ahti onkin tehnyt todellisen runoteon kääntämällä Runebergin varhaistuotantoa selkeälle, nykyaikaiselle suomelle. Ahti itse on painottanut, että Runeberg oli aikanaan ruotsinkielisen runouden uudistaja nimenomaan siksi, että hän käytti puhkielisiä ilmaisuja. Ruotsissa Runebergiä arvostettiin ja arvostetaan edelleen juuri tästä syystä. Suomen kansallisorunoilija oli myös ruotsalaisen runouden muutosvoima ja kielen elävöittäjä.¹ Uusi käännös palauttaa Runebergin kielen kunniaansa. Kuten Runebergin ruotsi, myös Ahdin suomi on selkeää, kuulasta ja kohteeseensa iskevää, kaukana siitä koukeroisesta runorojasta, jolla suomenkielisiä käännöksiä tähän asti on raskautettu.

Ahdin suomennosta kannattaa lukea rinnan alkukielisen tekstin kanssa. Tällöin pääsee parhaiten sisään

siihen maailmaan, jossa Runeberg ei ole vielä kansallinen monumentti ja kulttuurinen kolossi vaan rempseä ja lemmeäs nuorukainen. Nimensä mukaisesti Runebergin varhaisteoksessa on maalaiselämää kuvaavaa kertomaruoutta (eli idyllejä) ja lakonisia pikkurunuelmia eli epigrammeja. Aikakauden kirjallisuustrendejä seuraten pääosassa ovat luonto ja tunne. Todellisuus ei paljastu järjellä, empirialla ja analyysillä, vaan kohteeseen samaistumalla. Tunne on tie tosiolevan äärelle. Runebergin runomaailmassa koskematon luonto on ihmisten artefaktien ja puuhastelujen yläpuolella, se on ehtymätön metaforavarasto, se varsinainen jumala.

*Vaikka särkyvät puron ensimmäiset vesihelmet,
Vaikka kuihtuvat kevään ensimmäiset kukat;
ensi rakkautesi elää, nuori sydän,
kauemmin kuin mikään muu.²*

Myytti ja sen purku

Kuten Pertti Lassila on todennut, uskomus Runebergin ja Snellmanin yhdenmukaisesta toiminnasta Suomen kansallisvaltion synnyttämiseksi on ollut kotimaisen kirjallisuushistorian voimallisimpia ideoita ja peruslähtökohtia.³ Tämä käsitys on virheellinen. Se on myös yksi räikeimpiä esimerkkejä siitä, kuinka mieluusti poliitikot ja teoreetikot ottavat taiteilijan teoksineen omien tarkoituseriensä käyttöön.

Runebergin ja Snellmanin kirjallisuuskäsitykset olivat jokseenkin päinvastaiset, mikä käy erityisen hyvin ilmi

Tarmo Paunu, *Kamppailu*. 110 cm x 130 cm, öljy kankaalle 2005.

Idylleistä ja epigrammeista. Hegeliä seuraileva Snellman asetti ihmistekoisien taiteen luonnonkauneuden edelle. Hän uskoi vankkumattomasti kulttuuriin, edistykseen ja ihmisen oikeuteen ja velvollisuuteen alistaa luonto omien tavoitteidensa välineeksi. Ja tietysti Snellman uskoi kaikkein vankimmin järkeen. Hän myötäili uskollisesti Hegeliä tämän romantiikan vastaisessa polemiikissa.

Runeberg sen sijaan sitoutui nimenomaisesti romantiikkaan. Hänelle keskeistä olivat hetkellisyys, intensiteetti ja katoavuus. Kuilu runossa esiin välkähtävien ikuisten ideoiden ja ajallisen todellisuuden välillä on leveä ja syvä. Vain pyhyttä tavoittelevassa luontokokemuksessa taiteilija, ja vain taiteilija, voi kuilun ylittää. Tunne on se, joka ihmistä todella ohjaa, eikä tunne ole ihmisen ja järjen määrätävissä.⁴

Runouden, luonnon ja tunteen kolmiyhteys on Runebergin kirjallisuuskäsityksen ydin. Tämä on mahdollisimman kaukana snellmanilaisesta näkemyksestä, joka antaa kirjallisuudelle tehtävän ja ulkoisen päämäärän. Kirjallisuuden pitää olla kansallista kirjallisuutta, sillä on historiallinen missio vahvistaa ja ilmentää kansallisuutta. Siinä missä Snellman halusi alistaa kirjallisuuden poliittisten päämäärien välineeksi, Runeberg puolusti kirjallisuuden itseisarvoa, runoutta vapauden ja mahdollisen taiteena, ainutkertaisen, yksilöllisen ja erilaisuuden alueena.

Luontosuhde on tässä ratkaisevassa asemassa. Runebergille luonto oli pyhä, ja koskematon erämaa on se 'isänmaa', josta hän puhuu. Hänelle isänmaanrakkaus on kansanihmisten aitoa sitoutumista kotiseutuunsa, sen luontoon ja paikalliseen ainutkertaisuuteen. Snellmanille isänmaallisuus taas oli abstraktia kansallista tietoisuutta, suomalaisuutta, joka ylittää paikallisten kokemusten kirjon, jota hän halveksi. Luonto oli Snellmanille varanto, resurssi jota ihminen saa hyödyntää ilman mitään rajoituksia. Luonnolla ei ole itseisarvoa, se on vain ja ainoastaan hyväksikäytettävä hyödyke kulttuurin historiallisessa etenemisessä.⁵ Snellman vaati aikanaan Suomen kaikkien metsien hakkaamista ja muuttamista pelloiksi. Runebergille metsä oli pyhä.

Runoilija vastaan opportunisti

Vänrikkien ilmestyessä Snellman toki heti ymmärsi, ettei se täyttänyt hänen asettamiaan vaatimuksia kansalliselle kirjallisuudelle. Teoksen sankarit tuskin käsittivät mitä sana Suomi merkitsee.⁶ Ja mikä pahinta, teos oli kirjoitettu ruotsiksi. Runebergin runoudessa ruotuarmeija puolusti paitsi Ruotsia Venäjää vastaa, niin ennen kaikkea omia kotikontujaan, niitä kokemuksellisia lähipiirejä ja aitoja yhteisöjä, joilla ei ollut mitään tekemistä kansallisvaltion idean kanssa.

Erityisen selvästi ero Snellmanin kirjallisuuskäsit-
tyksen ja Runebergin runouden välillä oli tullut esiin
Idylleissä ja epigrammeissa. Pienet tuokiokuvat kansanih-
misten elämästä vuorottelevat luontorunojen kanssa. Li-
kutaan milloin Saarijärvellä, milloin Saimaan rannoilla,
aina luonnon keskellä elävien tavisten seurassa. Ei merk-
kiäkään snellmanilaisesta kansallisesta kulttuurieliitistä,
jonka pitäisi johtaa massat valoon, kansalliseen tietoi-
suuteen. *Vänrikkien* teemoja Runeberg ennakoii jo *Idyl-
leissä ja epigrammeissa*:

*Maanviljelijän taloon astui sotamies,
vuosien raskauttama ja jalkapuoli.
Maanviljelijä täytti rauhallisesti lasin,
tarjosi vanhalle soturille: "Vanhus,
sano, miltä tuntui, kun vihollinen piiritti,
laukaukset jylyisivät ja luodit vinkuivat."*

*Vanha sotilas otti lasinsa ja sanoi:
"Samalta kuin sivusta, joskus syksyllä,
kun rakeet iskevät, salamat
jylysevät ja sinä korjaat viljaa omillesi."*

Mutta ovelana opportunistina Snellman sivuutti Rune-
bergin varhaistuotannon ja irrotti *Vänrikit* asiayhtey-
destään. Väkinen päkistäen hän tulkitsi sen kansalliskir-
jallisuudeksi ja aloitti prosessin, jonka loppupäässä hää-
mötti tiukkailmeinen 1930-luvun kansakoulunopettaja
takomassa suomalaisiksi sankarihahmoiksi muutettuja
luutnantti Zidénia ja Lotta Svärdiä olemisen malliksi
jukuripäitteen tajuntaan. *Vänrikeistä* tehtiin sellaisen kan-
sallisvaltioideologian edustaja, joka Runebergille itselleen
olisi ollut vieras.

Kuinkas sitten kävikään? Johanit nykymaailmassa

Idyllejä ja epigrammeja on siis syytä nostaa esiin nuhjaan-
tuneen Runeberg-kuvan kirkastamiseksi. Ahdin uusi suo-
mennos tarjoaa tähän mainion mahdollisuuden. Tästä
huolimatta on yksinomaan hyvä, että Runebergin vai-
kutis ulottuu nykyään vain kirjallisuushistoriaan, ei enää
elävään runouteen. Romantiikan ajan hehkusydä-
mineen, rakkauksineen ja muine vastaavine huudahduk-
sineen on perin kaukana nykyrunoudesta jossa tähdätään
konkretiaan ja yksittäisen kokemuksen kirkkaaseen pie-
nuuteen. Isot sanat eivät lopultakaan sano mitään.

Mutta sallittakoon ajatuksen leikki. Mitä Runeberg
sanoisi nykyajan kirjallisuudesta ja maailmasta? Entä
Snellman? Kuka peri loppupeleissä voiton?

Uudestaan syntynyt Runeberg tähyäisi tyytyväisenä
yli kotiseutujensa. Suu virneessä hän panisi merkille,
että EU:n ansiosta kansallisvaltion purkutalkoot ovat jo
pitkällä ympäri Eurooppaa. Hän huomaisi, että kielen
ja kulttuurien runsaus velloo pitkin Suomenniemeä ja
Eurooppaa. Hän ei ehkä innostuisi kaikesta siitä runo-
udesta, mitä Turussa nykyään kirjoitetaan, mutta iloitsisi
koska siellä kirjoitetaan toisin kuin Helsingissä, Tam-

pereella ja Ranualla. Hän huomaisi, että kaikesta huo-
limatta on edelleen olemassa myös Åbo, Helsingfors ja
jotenkuten myös Tammerfors. Riemuissaan Runeberg
lukisi murrerunoutta. Suurten kansallisvaltioiden kano-
nisoitujen klassikoiden sijaan hän lukisi baskien, skottien
ja bretagnelaisten kirjailijoiden teoksia.

Jonkin verran Johan Ludvig järkyttyisi jos hänet pako-
tettaisiin lukemaan Väinö Linna; kansalliskirjallisuudeksi
vankäävä sosiaalidemokratian Korkea Veisu ei hänestä
olisi kirjallisuutta lainkaan, vain hivenen konkretisoitua
sosiaalihistoriaa. Mutta mieluusti hän huomaisi, kuinka
sen kaltaisen kirjallisuuden harrastajien ohimot ovat jo
harmaat ja lukumäärä vuosi vuodelta vähenemässä. Toh-
keissaan Johan Ludvig olisi luomusta ja urheista iskuista
turkistarhoiksi kutsuttuihin kidutuslaitoksiin.

Uudestisyntynyt Johan Wilhelm Snellman tottelisi
nykyään nimeä Raimo Sailas tai Jorma Ollila. Eittämät-
tömät hyötynäkökohdat vaistoten hän olisi aikaa sitten
vaihtanut hegeliläisyyden analyttiseen filosofiaan, ellei
peräti amerikkalaiseen pragmatismiin. Näillä aseistau-
tuneina hän kirjoittaisi lausuntoja, joissa osoitetaan jär-
kähtämättömästi kuinka metsien muuttaminen tehovil-
jellyiksi puupelloiksi on välttämätöntä kansallisen tule-
vaisuuden kannalta. Realismi ohittakoot haihattelun hän
tiuskaisi ja vaatisi englantia maan viralliseksi kieleksi.
Tuima ilme kasvoillaan Snellman-Sailas-Ollila kärttäisi
usia ydinvoimaloita joka niemeen ja notkelmaan. Mutta
hän myös huomaisi, kuinka vuosi vuodelta hänen sisäis-
tämänsä käsitteet loittonevat kauemmaksi siitä mitä hän
näkee ja kokee. Järkyttyneenä hän joutuisi toteamaan
kuinka fantastinen fabulointi ja kielellinen ilottelu
korvaa kansallisen kumisaapasrealismin kirjallisuudessa.
Väinö Linnan haudalla nyyhkien Snellman-Sailas-Ollila
kiroaisi runouden, tuon kehityksen ja edistyksen vas-
taisen turhuuden johon Suomessa ei ole varaa.

Viitteet

1. Ks. myös Mazzarella 2004, 380-381.
2. Runeberg 2004, II.
3. Lassila 2000, 44.
4. Ibidem, 30-38.
5. Ibidem, 40-50.
6. Kuvaavaa on, että kun Runeberg itse aikanaan muutti Turkuun
opiskelemaan, hän käsitti paikanvaihdoksen muutoksi Pohjan-
maalta Suomeen (eli nykyiseen Varsinais-Suomeen).
7. Runeberg 2004, 43.

Kirjallisuus

- Lassila, Pertti, *Runoilija ja rumpali*. Luonnon, ihmisen ja isänmaan suh-
teista suomalaisen kirjallisuuden romanttisessa perinteessä. Tieto-
lipas 166. SKS, Helsinki 2000.
- Mazzarella, Merete, Att läsa Runeberg. Teoksessa *Johan Ludvig Rune-
berg i urval*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsinki 2004,
377-385.
- Runeberg, Johan Ludvig, *Idyllejä ja epigrammeja*. Kokoelmasta *Dikter I*
(1830). Suomentanut Risto Ahti. WSOY, Helsinki 2004.